

TITULKY A TITULKOVANÉ PROGRAMY AKO PROSTRIEDOK ROZVÍJANIA ČÍTANIA U NEPOČUJÚCICH

Darina Tarcsiová – Iris Domancová

Anotácia: Príspevok sa zoberá čítaním u sluchovo postihnutých a možnosťami využívania nových informačných a komunikačných technológií v pedagogike sluchovo postihnutých. Informuje taktiež o projekte, ktorý rieši problematiku titulkovania u žiakov prvého stupňa základnej školy, ktorá je v našich podmienkach úplne nová.

Kľúčové slová: titulkované programy, deti so sluchovým postihnutím, informačné a komunikačné technológie, rozvíjanie gramotnosti, výchova mimo vyučovania, princípy titulkovania, overovanie titulkov

Dôsledky sluchového postihnutia sa prejavujú nielen v tvorení a rozvíjaní hovorenej reči ale následne aj ťažkosťami pri dosahovaní funkčnej gramotnosti. Výskumy v tejto oblasti dlhodobo poukazujú na neuspokojivú úroveň čítania s porozumením, ktoré dosahujú deti a mládež so sluchovým postihnutím. Zdá, že tieto nedostatky ich obmedzujú aj v ďalších možnostiach vzdelávania a samovzdelávania.

Veľká pozornosť venovaná čítaniu v surdopedickej literatúre súvisí podľa nášho názoru s viacerými faktormi, pričom spomenieme len tie najdôležitejšie :

1. alarmujúce výsledky v čítaní

2. nutnosť využívať čítanie vo všetkých metódach vzdelávania

3. **rozvoj informačných technológií**, ktoré by mohli využívať aj nepočujúci (internet, E-mail, teletext, skryté titulkovanie, písací telefón), pretože sú založené na písme a čítaní s porozumením.

Pri nazeraní na túto problematiku vychádzame z poznatku, že nepočujúce deti spravidla nemajú deficit v lingvistickom alebo kognitívnom potenciáli, problémy im však robí lingvistická deprivácia ako následok sťažených vstupov, ktoré by im mali umožniť prísun takých podnetov a informácií, na základe ktorých by si boli schopní vybudovať určitý jazykový systém (Nelsosnová a kol. in Lachkovičová, G. 1998). Výskumy aj školská prax však napriek tomu poukazujú na veľmi nízke výkony v čítaní. S. Exley a P. Arnold vo svojej štúdií hodnotili produkciu hovorených a písaných viet nepočujúcich a nedoslýchavých detí a prišli k záveru, že sluchový deficit má negatívnejšie následky na ovládanie písomnej formy reči než hovorenej (tamtiež). S. Quigley a P. Paul (in R. Wilbur, 2000) na

základe výskumov zistili, že bežná úroveň čitateľských zručností a písomného vyjadrovania 18 – ročných nepočujúcich neprekračuje úroveň 9 –10 ročných počujúcich detí. Vo všeobecnosti sa konštatuje, že prevažná väčšina detí s ťažkou a veľmi ťažkou stratou sluchu odchádza zo škôl aj napriek rokom úsilia učiteľov naučiť ich čítať, funkčne negramotná. Štúdie sa zhodujú aj v tom, že je veľmi pomalý aj pokrok v týchto zručnostiach. Pozoruje sa pokrok jedného roka na päť rokov školskej dochádzky. Na dôležitosť čítania sa zhodujú predstavitelia všetkých metód edukácie žiakov a študentov so sluchovým postihnutím. Nie je primárne dôležité, či sú monosenzorické, polysenzorické, využívajúce, resp. nevytvárajúce manuálna a posunkovú komunikáciu. Čítanie s porozumením je podmienkou funkčnej gramotnosti, a je jedným z primárnych cieľov výchovy a vzdelávania nepočujúcich detí (S.Gregory a kol.,1998, D. Tarcsiová, 2005).

Napriek skutočnosti, že v našich podmienkach neexistujú exaktné výskumy čitateľských zručností u nepočujúcich detí, nazdávame sa, že výsledky by boli podobné a poukazujú na to aj informácie v odbornej literatúre (napr. L. Kúdelová, 2000, D.Hečková,2000, E. Souralová, 2002, D. Tarcsiová, 2005...).

Problémy s čítaním s porozumením sa identifikovali aj u počujúcej populácie, nazdávame sa, že je preto potrebné hľadať nové stratégie a postupy, ktoré by boli využiteľné nielen vo vyučovacom prostredí, ale aj v prostredí mimo školy. Pri hľadaní nových metód osvojovania a zefektívňovania si čítania s porozumením u počujúcej populácie dôležitú úlohu zohrávajú informačné a komunikačné technológie, ale aj média, ktoré tvoria súčasť života dospelých, ale aj detí, osôb s rozličnými životnými hodnotami aj s rozličnou úrovňou vzdelania. Informačné a komunikačné technológie (ďalej len IKT) majú ale v oblasti vzdelávania osôb so špeciálne výchovno-vzdelávacími potrebami, podľa nášho názoru, dve vzájomne sa prelínajúce funkcie (S. Lisá, 2006) :

1. sú súčasťou vzdelávacieho prostredia, môžeme ich chápať ako špecifické učebné pomôcky,

2. môžeme ich vnímať ako komunikačné či elektronické kompenzačné pomôcky, ktoré slúžia k uspokojeniu konkrétnych potrieb žiakov či učiteľov, pričom kompenzujú absenciu, resp. nedostatočnú funkciu niektorého telesného orgánu alebo funkcie (zrak, sluch, motorika ...).

Vyššie spomenuté konštatovanie znamená, že IKT u osôb so špeciálne výchovno –vzdelávacími potrebami sa využívajú nielen vo vyučovaní a preto ich využívanie vo výchove mimo vyučovania, voľnom čase, môže pomôcť sluchovo postihnutým žiakom kompenzovať dôsledky ich postihnutia, odstrániť komunikačnú bariéru, rozvíjať slovnú zásobu, odstrániť pocit menejcennosti, povzbudiť ich a v neposlednom rade motivovať a viesť k samostatnosti v získavaní informácií, príp. k samoštúdiu. Veľké možnosti sa črtajú aj pre rozvíjanie gramotnosti. O tejto oblasti informujú aj viaceré štúdie, prezentujúce výskumy, ktoré sa realizovali hlavne v USA (napr. Educational Applications .... 1994, McInerney, Riley, K. – Osher, D. ,1999, Hansen, E. – Mounty, J. – Baird, A.,2006, Steinfeld, A., 2006). Podobne sa vyvíja situácia v posledných desiatich rokoch aj v podmienkach EÚ. Dôkazom sú súhrnné správy Európskej agentúry pre rozvoj špeciálneho vzdelávania(Key Data on Education in Europe, 2000, Informační a komunikační technologie ..., 2003). Pre uplatenie IKT v špeciálnom vzdelávaní

neexistuje špeciálna koncepcia, ale táto problematika je zahrnutá do všeobecnej vzdelávacej politiky, čo má svoje pozitíva aj negatíva.

Technológie, ktoré sa v oblasti sluchovo postihnutých vo vyššie spomenutých štúdiách používali, sa delili do dvoch skupín :

1. obrazové titulky - titulkovacie technológie vytvárajú text, ktorý sprevádza vizuálne a auditívne komponenty televízie, videa, DVD nosičov a ďalších prezentácií,

2. počítačové využitie - osobné počítače v triede vybavené hardverovými a softwarovými aplikáciami ako sú multimédia, hypertext, CD –ROM, a DVD - nosiče poskytujú zlepšenie a interaktívnosť v oblasti písaného anglického textu .

Nazdávame sa, že je možné ešte hovoriť o ďalšej samostatnej skupine a tou je **mobilný telefón**, pretože sa zdá, že nič tak nezmenilo v posledných desaťročiach život nepočujúcich a nedoslýchavých, ako práve jeho používanie v každodennom živote (Lisá, 2006).

Z vyššie spomenutých technológií sa zameriame len na titulkované programy, ktoré sa považujú v tejto oblasti za prelomové a predstavujú jednu z najslubnejších pomôcok na rozvíjanie základných zručností čítania a písania u sluchovo postihnutých detí (Steinfeld, A, 2006). Rozširujúci sa prístup k titulkovanej televízii, videu a ďalším nosičom v domácom prostredí, pomáha vystavovať sluchovo postihnuté deti vo veľkej miere písomnej forme jazyka, podporuje ich prirodzený vývin gramotnosti. Dokonca sa v súvislosti s týmto trendom začína používať termín „televízna gramotnosť“ u sluchovo postihnutých. Schirmer (M. Marschark, 2001) konštatuje, že titulkované materiály a ďalšie takéto technológie môžu uľahčiť aj osvojovanie, resp. učenie sa hovoreného jazyka u nepočujúcich. Titulkované programy sa teda považujú za bezbariérovú možnosť sprístupnenia informácií osobám so sluchovým postihnutím, pričom sa vychádza z poznatku, že tieto deti a mládež sú takisto „televízna generácia“ ako ich intaktní rovesníci. Napriek tomu, že množstvo nepočujúcich veľmi rado aj v súčasnosti pozerá televíziu, filmy, úplné pochopenie obsahu pozeraného nie je vždy podľa našich skúsenosti možné, a to hlavne v prípadoch, keď je diskrepancia medzi informáciami v obraze a v zvuku (audio výstupe).

Nepoznáme výskumy o tom, koľko času sluchovo postihnutí strávia pozeraním televízie, napriek tomu sa nazdávame, že je potrebné tento čas využiť efektívnejšie a práve o pozitívnom vplyve titulkovania na osvojovanie si jazyka nás presvedčajú nielen naše skúsenosti, ale aj výsledky výskumov, medzi dobrými čitateľmi v USA, ktorí poukazujú na skutočnosť, že ich záujem o čítanie bol podporený práve množstvom titulkovaných programov. Aj úspešní študenti so sluchovým postihnutím na vysokých školách tvrdili, že čítať s porozumením sa naučili aj vďaka televízii (Toscano, R. M. - Mc Kee, B., - Lepoutre, D. , 2002).

Z pohľadu využívania titulkov a titulkovaných programov si je potrebné uvedomiť, že na titulky sa je možné pozerieť z viacerých pohľadov :

- z pohľadu adresáta - pre počujúcich, pre sluchovo postihnutých, pre iné kategórie osôb,

- z pohľadu formátu alebo druhu titulkov - otvorené, zatvorené, priame, nepriame, statické dynamické, doslovné, upravované (Audience and Applications, 2006, Captioning...2006, Hasselbring - Glaser, 2006, Television Access....2006).

Vyššie spomenuté informácie sú viazané na dospelé osoby so sluchovým postihnutím. Žiadne informácie nemáme z problematiky titulkovania pre deti počujúce a už vôbec nie ako titulkovať pre deti nepočujúce alebo nedoslýchavé. Preto sa nazdávame, že v tejto oblasti je potrebné vytvoriť a overiť možnosti realizovania titulkov pre deti už mladšieho školského veku. Pre potrebu výskumov a špecifikácie postupov je potrebné si uvedomiť nasledovné skutočnosti :

- ide vlastne o pohyb, na televíznej obrazovke sa vyskytujú slová, frázy, vety, ktoré sú prepisom hovoreného jazyka,
- pri čítaní titulkov je veľmi dôležitá krátkodobá pamäť,
- k prečítaniu textu je potrebná určitá úroveň čitateľskej zručnosti,
- na prečítanie textu existuje len určitý obmedzený čas,
- nie je možné na rozdiel od printových médií sa k textom opakovane vracat',
- porozumenie deja, obsahu, je spojením informácií získaných z obrazu a z textu.

Zásadné rozdiely medzi titulkami pre počujúcich a sluchovo postihnutých

Titulky u počujúcich osôb sú „prekladom,, dialógov uskutočňovaných v jednotlivých programoch. Počujúce osoby vedia, ktorá osoba hovorí, počujú ďalšie prídavné informácie (napr. búrkou, vŕzganie dverí, príchod osoby) a preto deju, informáciám porozumejú. Dôležitú úlohu zohráva technická stránka titulkov, všeobecné vedomosti pozerajúceho, ale aj čitateľská zručnosť.

U osôb so sluchovým postihnutím musíme vychádzať z týchto konštatovaní:

- vzhľadom na sluchové postihnutie, osoba, ktorá pozerá televíziu, ak nemá priamo možnosť vidieť na tvár hovoriaceho, nevie, či sa vo filme hovorí, alebo je ticho, resp. kto hovorí,
- osoba so sluchovým postihnutím si často nie je vedomá skutočnosti, že okolo nás existuje množstvo zvukov, ktoré môžu mať pre pochopenie deja veľmi dôležitú úlohu (húkanie sovy, škripot pneumatík pri brzdení, zvuk výťahu, zvuky pri zažívacích problémoch, kvapkanie vodovodu...),
- ak je program z cudzojazyčnej produkcie, osobe so sluchovým postihnutím nepomôže ani to, že má možnosť vidieť na tvár hovoriaceho, pretože odzrieť môžeme len to, čo rozumieme,
- pri dokumentárnych filmoch a v kreslených filmoch je táto situácia ešte zložitejšia, pretože informácie sú „pod obrazom“, t. z., že hovoriacu osobu vôbec nie je vidno,
- napriek skutočnosti, že osoba so sluchovým postihnutím môže prostredníctvom kompenzačných pomôcok počuť a rozumieť dialógy, jej porozumenie môže byť zhoršené v situáciách, keď sa

v deji vyskytujú ďalšie informácie – napr. hudba, pustený ventilátor, šumenie mora, šepot, jedenie pri komunikácii, žuvačka...

- pozeranie televízie u nepočujúcich si vyžaduje zvýšené sústredenie,
- čítanie titulkov ovplyvňuje úroveň hovoreného a písomného jazyka, ako aj úroveň čitateľských zručností ,
- kvalitu titulkov môžeme hodnotiť z dvoch nezávislých oblastí –
  1. technická stránka titulkov (viditeľnosť, rýchlosť, font, veľkosť a farebnosť titulkov)
  2. z pohľadu lingvistiky (dĺžka titulkov, štýl...).
- u sluchovo postihnutých práve pre komunikačnú a informačnú bariéru je vo všeobecnosti aj nižšia úroveň všeobecných informácií a poznatkov,
- zručnosť v čítaní titulkov sa rozvíja, je potrebné začať už u detí, s rešpektovaním špecifik, aby bolo možné túto zručnosť rozvíjať a titulkovanie a titulkované programy sa stanú prostriedkom na vzdelávanie a samovzdelávanie.

Problematika titulkovania je na Slovensku legislatívne podchytené v zákone č. 308/2000 o vysielaní a retransmisii (25% programov má byť titulkovaných), vo vyššie spomenutom zákone sa nič nehovorí o titulkovaní pre deti so sluchovým postihnutím v podmienkach základného vzdelania, takéto programy sa ani nerealizujú a dokonca stretávame sa aj s negatívnym názorom na ne, pričom sa vychádza z poznatku, že sluchovo postihnuté deti majú problémy s čítaním s porozumením. Situáciu komplikuje aj skutočnosť, že nemáme žiadne skúsenosti s titulkovaním pre počujúce deti v mladšom školskom veku, to znamená, že vôbec nemôžeme aplikovať, respektíve overovať princípy, ktoré by boli už všeobecne známe a akceptovateľné.

Rozvíjanie čitateľských zručností vo výchove mimo vyučovanie, musí využívať iné stratégie a postupy, viac sa zamerať na využívanie moderných technológií a preniesť do tejto „intelektuálne ťažkej činnosti“ hravosť. Používanie televíznej obrazovky a titulkovaných programov by zároveň mohlo do určitej miery napomôcť deťom a mládeži so sluchovým postihnutím preniknúť do sveta počujúcich a ich intaktní rovesníci by lepšie pochopili, aké dôsledky má strata sluchu a čo to znamená zle počuť, alebo nepočuť.

Na základe vyššie spomenutých poznatkov zo zahraničnej literatúry, našich vlastných skúseností, rozhovorov s pedagógmi, rodičmi sluchovo postihnutých detí, ale aj samotnými deťmi a študentmi na školách pre sluchovo postihnutých sme sa rozhodli túto problematiku riešiť v rámci projektu, v ktorom sa orientujeme na žiakov I. stupňa základnej školy..

Celý projekt pozostáva z nasledujúcich krokov :

- Výber primeranej literárnej predlohy, pričom podmienkou je, aby bola k dispozícii už vytvorená nahrávka na VHS alebo DVD kazete. Ideálny je súbor príbehov, ktoré by neboli veľmi dlhé, aby sa dali v prípade potreby pozerat' aj opakovane.
- Výber konkrétnych príbehov a ich doslovný prepis.
- Úprava doslovného prepisu po stránke lingvistickej a surdopedickej.
- Technická úprava titulkov priamo v titulkovacom štúdiu.
- Prvé pokusné otitulkovanie príbehov.
- Kontrola synchronizácie titulkov a obrazu. Sekundárna úprava titulkov po stránke technickej, lingvistickej a j surdopedickej.
- Otitulkovanie príbehov na základe upravenej verzie.
- Vytvorenie štyroch modifikácií titulkovaných príbehov (farba, font, veľkosť písma, dĺžka zotrvania na obrazovke).
- Overenie otitulkových príbehov na I. stupni základnej školy – v školách pre sluchovo postihnutých a v integrovaných podmienkach.
- Vytvorenie princípov titulkovania pre deti so sluchovým postihnutím.

Vzhľadom na vyššie spomenuté sme vybrali knihu príbehov Kubko a Maťko, ktorá má vytvorený aj DVD nosič Pásli ovce valasi a konkrétne dva príbehy :

- - Ako Kubko s Maťko vatra preskakovali
- - Ako Kubko s Maťkom našli poklad na Jána

Pri titulkovaní príbehov sme vychádzali z týchto skutočností :

- osoby musia byť farebne rozlíšené, aby deti presne vedeli, kto hovorí,
- do titulkov je potrebné zakonponovať aj všetky zvuky, ktoré sa v príbehov vyskytujú,
- pre deti nemôžeme mať viac ako dvojriadkové titulky,
- je snahou, aby titulok mohol zostať na obrazovke čo dlhšie,
- je potrebné brať do úvahy aj problémy v hovorenom jazyku sluchovo postihnutých (slovná zásoba, problémy v gramatickej rovine jazyka - nápadnosti v syntaxe a morfológií..),
- brať ohľad na pravdepodobne menší rozsah poznatkov z každodenných činností,

Na základe týchto predpokladov sme vytvorili štyri rozličné verzie titulkovania týchto príbehov, pričom v nasledujúcom období ich chceme overiť priamo v podmienkach škôl pre sluchovo postihnutých, ale aj bežných škôl, ktoré integrujú takéto deti. Na základe výsledkov sa

pokúsime stanoviť základné princípy tiulkovania pre deti so sluchovým postihnutím na 1.stupni základnej školy.

Súčasťou vystúpenia na konferencii je aj ukážka otitulkovaného príbehu.

Literatúra

1. Audience and Applications – Deaf, deaf, Deafened and Hard of Hearing Consumers [Citované : 13.6. 2006] Dostupné na : <http://www.cab-acr.ca/english/social/captioning/captioning.pdf>
2. Educational Applications of technology for Deaf Students. American Annals of the Deaf, 139, 1994. (Report on a national symposium).
3. GREGORY, S.- KNIGHT, P. - Mc CRACKEN, W. - POWERS, S. - WATSON, L.: Issues in Deaf Education. Davis Fulton Publishers, London, 1998.
4. HANSEN,E. – MOUNTY,J. – BAIRD,A.: Interactive video and sign language for improving literacy skills for deaf students. [Citované : 11.1.2006] Dostupné na : http://education.qld.gov.au/curriculum/learning/students/disbilities/resources/information/at/ast2_2.doc
5. HASSELBRING,T.S.: Use of Computer Technology to Help Students wit Special Needs. [Citované 25.6.2006] Dostupné na : <http://www.futureofchildre.org>
6. HEČKOVÁ, D.: Čítanie - brána ďalšieho vzdelávania. Efeta X, č. 1, 2000, s. 12 - 13. Informační a komunikační technologie ve speciálním vzdělávání. (Současný stav v 17 Evropských zemích). Praha : MŠM a T, 2003 , 36 s. ISBN 87 –90591 - 31-3
7. Key Data on Education in Europe. Luxembursko : Eurydice 2000.
8. KOBOL,T. et al.: Strategický dokument tematickej skupiny pre oblasť vzdelávania.[Citované 19.12.2005] Dostupné na : http://www.nrzozp.sk/downloadstrat_vzd.doc
9. KUDELOVÁ, L' : Poznatky a skúsenosti získané pri odstraňovaní prekážok čítania s porozumením u sluchovo postihnutých detí na I. stupni ZŠ. In : Súčasné trendy vzdelávania detí so sluchovým postihnutím - VI. surdopedické dni. Banská Bystrica: Metodické centrum Bystrica, 2000.
10. LACHKOVIČOVÁ, G.: Fonologické uvedomenie v procese čítania nepočujúcich detí. In : Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 33, 1998, č. 3, s. 248.
11. LASASSO,C.J. – KING,C.M. : Deaf Costumers Views About Captioning.[Citované dňa 20.5.2006] Dostupné na : <http://eee.ebraryAcademicComplete>
12. JELINEK, M.S. – JACKSON,D.W.: Television Literacy : Comprehension of Program Content Using Closed-Captions for the Deaf. [Citované dňa 15.8.2005] Dostupné na : <http://www.idsde.oxfordjournals.org/cqi/reprint/6/143.pdf>
13. LISÁ, S.: Nové technológie a zmeny v komunikácii sluchovo postihnutých žiakov.Diplomová práca – PdF UK, Bratislava, 2006
14. MARSCHARK, M. : Language Development in Children Who are Deaf : A reasearch Synthesis. Project Forum, National Association of State Directors of Special Education (NASDSE), Alexandria, 2001.
15. McINERNEY, RILEY,K. – OSHER,D. : Technology to support literacy strategues for students who are deaf. Final report. 1999 [Citované 6.10.2005] Dostupné na : <http://www.air.org.techideas.deaf.pdf>
16. PAVLOVKIN, J.: Súčasný stav výchovy a vzdelávania na Slovensku z pohľadu budovania informačnej spoločnosti. In: Technológia vzdelávania,2003,roč.XI, č.1, s.9 –11.
17. PAVLOVKIN, J. – HANUSKA,S.: Úloha výchovy a vzdelávania v informačnej spoločnosti v krajinách EÚ. In: Technológia vzdelávania, 2003,roč.XI,č.2, s.6 –7.

18. Program a ciele Projektu INFOVEK Slovensko. Bratislava : API – Asociácia projektu INFOVEK, 1999. [Citované 29.12.2005] Dostupné na : <http://www.infovek.sk>
19. SOURALOVÁ, E.: Čtení neslyšících. Olomouc : UP, 2002, 74s. ISBN 80-244-0433-8
20. STEINFELD, A.: The Benefit of the Deaf of real –time captions in a mainstream classroom enviroment. [Citované dňa 20.8.2006] Dostupné na internete : http://www.cs.cmv.edu/astein/pub/AS_RTCdiss.pdf
21. TARCSIOVÁ, D. : Titulkované programy a nepočujúci. In: III. medzinárodný festival kultúry nepočujúcich svätého Františka Saleského. - Nitra : Effeta, 2004. - S. 111-114.
22. TARCSIOVÁ, D. : Komunikačný systém sluchovo postihnutých a spôsoby prekonávania ich komunikačnej bariéry. Bratislava : Sapientia, 2005, s. 222 ISBN 80-969112-7-9
23. TARCSIOVÁ, D. – LISÁ, S.: Informačné a komunikačné technológie v špeciálnom školstve s užším zameraním na žiakov a študentov so sluchovým postihnutím (zadané do tlače)
24. TARCSIOVÁ, D. – DOMANCOVÁ, I. – SCHMIDTOVÁ, M. – MIKULÁŠOVÁ, J. – GUŠTAFÍKOVÁ, K. – ŠUFLIARSKY, M. : Titulkovanie a titulkované programy – prostriedok prekonávanie informačnej a komunikačnej bariéry osôb so sluchovým postihnutím.(zadané do tlače).
25. Television Access Services – Literature Review. Ofcom – office of communication. [Citované 5.9.2006.] Dostupné na : <http://www.ofcom.org.uk/consult/condocs/accessservs/litrereview/pdf>
26. TOSCANO, R. M. - MC KEE, B., LEPOUTRE, D. : Sucess with Academic English : Reflections of Deaf College Students. AAD – March 2002, p. 6 – 23.
27. WILBUR , B.R. : The Use of ASL to Support the Development of English and Literacy. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, Volume 5, No 1, Winter 2000, p. 81–105.
28. Zákon NR SR č. 308/2000 o vysielaní a retransmii.

Summary

The contribution deals with reading in hearing impaired and the possibilities of using new information and communication technologies in the pedagogy of hearing impaired. It discusses the preliminary results of the project which deals with problems of captions in hearing impaired pupils in the primary school which is in our conditions completely new.

Key words: deaf children, literacy, television literacy, information and communication technology, captions, reading television, captions program, free time, principles

Kontakt

Tarcsiova Darina Doc. PaedDr. PhD.
Katedra špeciálnej pedagogiky PdF UK
Račianska 59
813 34 Bratislava
telefón: 02- 49287111 kl. 109
e-mail: darina.tarcsiova@fedu.uniba.sk

Domancová Iris Mgr., PhD.
Štátny pedagogický ústav
Pluhová 9
830 00 Bratislava
e-mail: iris.domancova@statpedu.sk